Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

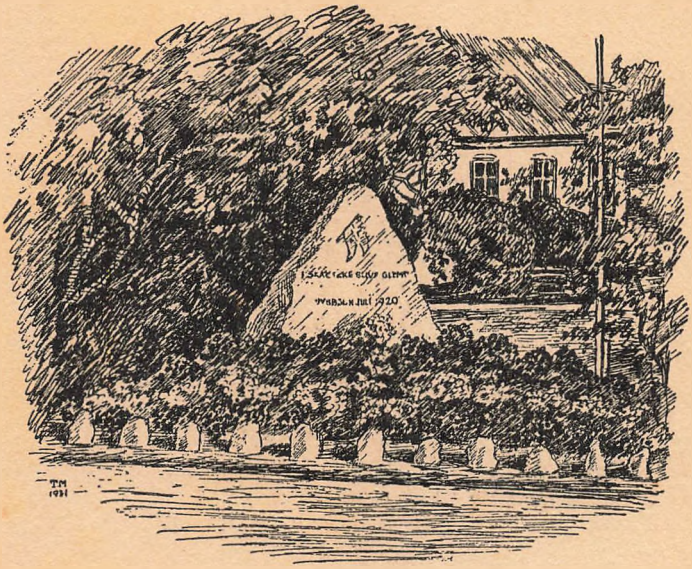
533
MINDESMÆRKER

FOR

GENFORENINGEN

VED

JOHANNES VEJLAGER

SÆLGES TIL FORDEL FOR DET UNGE GRÆNSEVÆRN

KOLDING
KONRAD JØRGENSENS FORLAG
1934

533
MINDESMÆRKER

FOR

GENFORENINGEN

VED

JOHANNES VEJLAGER

SÆLGES TIL FORDEL FOR DET UNGE GRÆNSEVÆRN

KOLDING
KONRAD JØRGENSENS FORLAG
1934

— Danmark flytter sin Grænse.
Det er i Dag, det sker.
Et Danmark Syd for Danmark
er ikke Syd for mer. —

Kai Hoffmann.

INDLEDNING.

Omkring i Landets forskellige Egne er der rejst 533 Genforeningsmindesmærker. Det kan være uanselige Sten, præget af Amatørens uøvede Hug, eller kostbare Monumenter som f. Eks. Staden Københavns ved Indgangen til Fælledparken, der er Genforeningens kunstneriske, fuldlødige Udtryk i Bronze.

I det efterfølgende er der givet en Oversigt over disse Mindesmærker: Hvem der har rejst dem, hvor de staar, deres Indskrift og Udsmykning samt fortalt om Transporten af de ofte vældige Granitkolosser, — den største er paa 30,000 kg!

Oversigten har tidligere i det væsentligste været offentliggjort i syv korte Kroniker i »Flensborg Avis«, som jeg fra flere Sider er opfordret til at udgive samlet. Og naar jeg har ment at kunne efterkomme disse Opfordringer, *er det for at lade Hæftet sælge til Fordel for Det unge Grænseværn.*

Og for at opnaa det størst mulige Overskud til *Det unge Grænseværn* har »Sorø Amtstidende«, Slagelse, vederlagsfrit leveret 11 af Clicheerne. En Del Clicheer er laant fra Sprogforeningens Almanak og enkelte andre Steder fra.

En fuldstændig illustreret Beskrivelse af de enkelte Mindesmærker vil ad Aare udkomme, hvis den nødvendige Understøttelse til Værkets Udgivelse kan sikres; og paa Grundlag af det dertil gennem 10—12 Aar indsamlede Materiale er denne lille Oversigt skrevet.

Johannes Vejlager.

VORE GENFORENINGSMINDESMÆRKER.

I.

Som Glædesvarder langs den alfare Vej, paa Banker og Samlingspladser trindt om i vort Land staar 533 Mindesmærker for Genforeningen. Ingen anden Begivenhed i vor Historie har givet Anledning til Rejsningen af saa mange Mindesmærker. De findes selv i Landets mest afsides liggende Egne og paa Smaaøerne; men Fordelingen er ikke jævn. Randers og Aarhus Amter har de højeste Amtsantal: henholdsvis 64 og 44, — og Bornholm det laveste: 1. Og hvad der gælder for Randers og Aarhus Amter gælder tildels for hele Østjylland, lige fra Skagen til Flensborg Fjord; hvorimod der kun er forholdsvis faa i Vestjylland. I Ribe Amt f. Eks., det gamle Grænseamt, hvor Grænsens Sang har tonet gennem 56 Aar, findes kun 6; og i Tønder Amt kun 12 imod 31 i det betydelig mindre sydøstjyske Amt Sønderborg. Paa Fyen 15 Vest for Odense imod 34 Øst herfor. Fordelingen paa Sjælland er nogenlunde jævn, men dog tættest i Øst og Sydvest.

— — Det nationale Sindelags Styrke og Dybde kan selvfølgelig ikke maales af Genforeningsmindesmærkernes større eller mindre Tæthed i de forskellige Landsdele; men Folkekarakterens udprægede Forskellighed viser sig derimod saa tydelig, at det ikke kan undgaas at bemærkes af den, der beskæftiger sig med disse Mindesmærker. — —

Fem af Mindestenene rejstes allerede i Aaret 1919 og 27 før Genforeningsdagen i 1920, 114 paa selve Genforeningsdagen og 190 senere paa Aaret, 87 i 1921, 25 i 22, 19 i 23, 13 i 24, 7 i 25, 3 i 26, 10 i 27, 5 i 28, i 1929 rejstes der ingen, men derimod 29 i 1930, Tiaaret for Genforeningen, — heraf 14 alene i Sønderborg Amt. Og i Sommeren 1933 er den sidste rejst ved det i sin Art enestaaende, nyopførte Gigtsanatorium ved Skelskør.[1])

[1]) 16. Februar 1934 afsløredes i Daler ved Tønder en Sten med Indskriften: »Sten vi satte til Minde om Aaret, da vi af Udlændighed løstes. 1864—1920.« Og paa Als og i Vestslesvig forberedes Rejsningen af en Mindesten og i Christiansfeld et Monument — udført af Billedhugger Hansen-Jacobsen — hvortil Carlsbergfondet har bevilget 10,000 Kr.

Af disse 533 Mindesmærker er 69 rejst privat af enkelte Mænd eller Kvinder, som Regel Folk, hvis Vugge stod nede i den genvundne Landsdel eller paa anden Maade havde nær Tilknytning til Sønderjylland. Det er nogle af de mest særprægede, der findes; men der er ogsaa ofte anvendt Aars Arbejde paa deres Tildannelse og Udsmykning. 22 har senere skænket det færdige Mindesmærke til Sognet, Byen eller en Forening. Allerede den 26. November 1918, faa Dage efter det historiske Møde paa »Folkehjem« i Aabenraa, hvortil H. P. Hanssen havde indbudt Vælgerforeningens Repræsentanter, paabegyndtes Rejsningen af det første Genforeningsmindesmærke. Det var den lille Ø Ærø, som først af alle rejste et synligt »Minde om, at vore Brødre sønden Aa efter 56 Aars Adskillelse atter genforenedes med Danmark«, som der staar paa en af Mindesmærkets fire Sten. Det er rejst i Fællesskab af Ærøskøbings Borgere paa Byens Torv. Kunstmaler Sophus Poulsen var den, der fremkom med Tanken og var mest ivrig for dens Virkeliggørelse, saa ham tilkommer det Æren for Danmarks første Genforeningsmindesmærke. Det eneste, der bærer Aarstallet 1919.

I to andre Sten, rejst af private, har dette Aarstal dog ogsaa været indhugget, men senere slebet ud og erstattet med 1920. De to Sten rejstes af Gaardejer og Sognefoged Anders Sørensen, »Vesterskov« ved Odder, og Gaardejer C. Kr. Nielsen, »Mosagergaard« ved Staby. Den første rejste en Mindehøj paa sin Ejendoms smukkeste Plads, hvortil han personlig samlede alle Stenene. Mindet stod færdig i Eftersommeren 1919, men var tildækket omtrent et Aar, indtil Søndagen før Genforeningen, hvor det blev afsløret ved en Fest, hvorom den aldrende Gaardejer og Sognefoged sagde, at det var en af de skønneste, han havde oplevet.

Samme Efteraar rejste den sidstnævnte Gaardejer Halvdelen af en Overligger-Gravsten fra Aar 1600, i hvis øverste Ende der er 7 dybe Sprænghuller. Men Sprængningen var ikke lykkedes, saa Stenen er skraat afbrækket. »Og«, som C. Kr. Nielsen sagde, »den gamle Gravstens Skæbne«, der ikke skal omtales her, »ligner Sønderjyllands. Og den Del af Stenen, der ikke lod sig sprænge bort, er som Symbol

Københavns Genforeningsmonument ved Indgangen til Fælledparken, udført af Billedhugger Axel Poulsen.

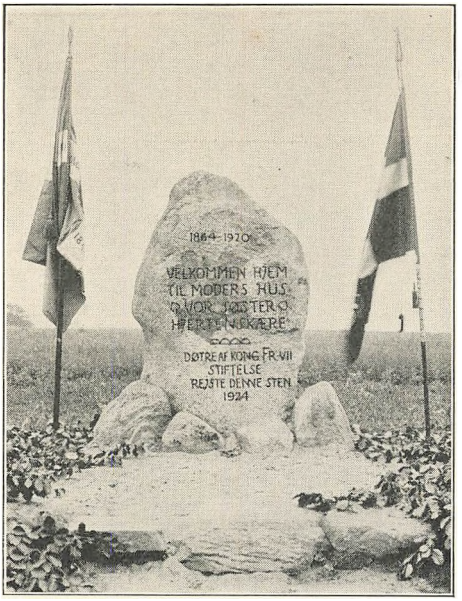
Søllerød-Stenen afsløres af Professor Vilh. Andersen, der udbringer et: Danmark leve!
Det er vort Lands største Genforeningssten. En Kolos paa 30,000 kg.

paa de Danske syd for Grænsen, der trods alt hører sammen med os«. I Stenen blev indhugget det sønderjyske Vaabenskjold samt Aarstallene 1864 — 1919. Det sidste Aarstal blev dog senere, som allerede nævnt, forandret til 1920, hvad C. Kr. Nielsen dog fortrød, idet Aarstallet 1919 havde fortalt om Sønderjydernes aarlange Venten paa den endelige Genforening og om Diplomaternes langvarige og mange Forhandlinger.

Gaardejer Peder Madsen Pedersen, »Tulstrupgaard« ved Strabrand, genopførte paa sin Mark en sløjfet Kæmpehøj, paa hvis Top han rejste en Sten, som han i 4½ Aar havde haft gemt under Mulde i dette Øjemed. Stenen var i Efteraaret 1914 fundet ved Pløjning paa Gaardens Mark og ved nærmere Undersøgelse vist sig velegnet til en Mindesten, hvorefter den omhyggelig dækkedes til igen og laa gemt til 10. Maj 1919, paa hvilken Dag Gaardejeren gravede den ud for at rejse den som Genforeningsmindesten paa Top

»Trold-« eller »Sagnstenen« køres fra Sejrøbugten op til Esterhøj forspændt 22 Heste og 400 Mennesker. Stigningen fra Stranden til Højen er 100 Meter og Stenens Vægt 25,000 kg. Transporten tog 11 Dage.

Stenen ved Jægerspris eller Kong Fr. VII. Stiftelse. Af de ved Stenen opplantede to Faner er den ene en Soldaterfane, skænket Fr. VII i 1848 af slesvigske Kvinder; den anden skænket af Grevinde Danner til Jægerspris Skytteforening.

pen af den genopførte Kæmpehøj, som tillige med 1 Td. Land, der tilplantet og udlagt som Festplads, ved tinglæst Deklaration skænkedes til Strabrand og Omegns Beboere.

I Majbøl paa Als anvendte Snedker Iversen 2 Aar af sin Fritid paa at udhugge Indskriften og Udsmykningen i Mindestenen, der rejstes paa Tiaarsdagen for Genforeningen; og i Nabosognet Asserballe arbejdede gamle Jørgen Smed, som han kaldtes, godt 1 Aar for at faa den uryddelige Plads, hvorpaa den for længst nedrevne Bysmedie havde ligget, indhegnet, beplantet og omdannet til et hyggeligt Anlæg omkring den ligeledes i Tiaaret rejste Mindesten, hvori den gamle Smed lod indhugge som et Glædesbud: *»Jeg vidner for kommende Slægter, hvad Troskab og Kærlighed magter.«* Men stolt er han ogsaa, den gamle, naar han paa de nationale Festdage hejser Danebrog paa den høje, bag Bavtastenen rejste Flagstang.

Og her, hvor vi er ved de gamle Bysmedier, passer et Par andre Eksempler: I Lime ved Randers stod den for Aar tilbage nedrevne Bysmedies næsten mandshøje Sten med indstøbt Jernring, hvortil Hestene bandtes, naar de blev skoede, endnu paa sin oprindelige Plads, hvor der efter Smediens Nedrivelse var anlagt en Privathave. I denne Sten indhuggede Ejeren og hans nærmeste Nabo paa Genforeningsdagen, medens Kirkeklokkerne i Lime som overalt i Landet ringede Genforeningen ind, med primitivt Værktøj, de to Aarstal: *1864 — 1920* og derunder en Klokke.

Stensballe gamle Bysmedie henlaa faldefærdig, men blev restavreret og indrettet til Museum, omgivet af en Have, hvor Genforeningsstenen rejstes ud til den alfare Vej, — som Byens Pryd og Stolthed.

Hvor Landevejen Næstved—Vordingborg gennemskærer Studby Bakke har Vognmand Hansen og hans tre Sønner, Neder Vindinge, i tre Afsatser paa Skraaningen ned imod Landevejen, belagt med forskelligartet Grus, adskilt ved Stensætninger og med en stor Hvidtjørn som samlende Motiv, i den midterste Afsats skrevet i en rektangulær Firkant omsat med ensartede Forsteninger, de saakaldte »Søpindsvin«, Aarstallet: *1920*, ligeledes med forstenede »Søpindsvin«. Den øverste Afsats afsluttes med en Stensætning af noget større Sten, og dens Midterparti er en 1 Meter høj, meget sjælden Sten, fundet i en i Sognet værende Mose. I hele Anlægget er der næppe en Sten, som ikke er omhyggelig udvalgt og tilrettelagt. Og ingen, der ikke har set det, helst en Højsommerdag, naar Hvidtjørnen blomstrer, kan forestille sig, at der med saa smaa Midler kan skabes et saa ejendommelig og smukt Mindeanlæg.

Paa en ensom Hedeejendom i Hoven Sogn har Ejeren rejst en Mindesten, hentet som den sidste Sten fra en plyndret Hedegravhøj, til hvis Indskrift 14 landskendte Digtere sendte 30 forskellige Forslag. I Stamhuset Birkelses Park og i Nørholms Slotshave er der henholdsvis indsat en Bronzeplade i et gammelt Bøgetræ og rejst en Mindesten, hvis Indskrift: *»Og aldrig mister den sit Haab, der bliver Mindet tro«*, er et Par Linier fra en versificeret Tak, den nu afdøde Stamhusbesidderinde bragte Nørholms sønderjyske Gæster (Skrumsager den ældre og A. D. Hørlück) ved et sønderjysk Besøg paa Vardeegnen i 1884. Mindesmærket i Helsingør har kostet godt 10,000 Kr. Det er en 7 Meter høj Obelisk, skænket Byen af en af dens Borgere.

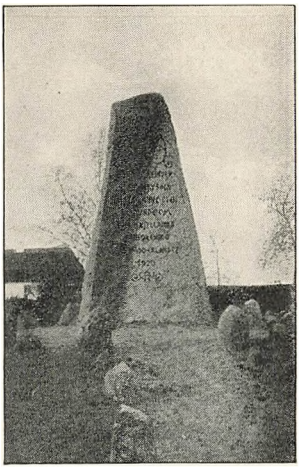
Holsteinborg-Stenen.

Fire vestslesvigske Bønder, hvoraf Niels A. Jensen, Fæsted, var 76 Aar,

Esterhøj-Stenen. Den kunstneriske Udsmykning skyldes Troels Trier, Vallekilde. (Stenens Transport ses Side 11.)

og Broder Johansen, Forballum, 78 Aar, har personlig tilhugget og rejst Mindesten paa deres Fædres Jord og ud til den alfare Vej. Den førstnævnte benyttede de ældste Runer til Indskriften. Runetegnene er tillige benyttet paa en Sten i Ry ved Silkeborg. Den sidstnævnte vestslesvigske Bonde, der dybt rodfæstet i Fædres og Egnens Danskhed, hærdet i den sejge Kamp gennem de trange Aar, har ene blandt mange formet det korteste og mest rammende Udtryk for Trofastheden mod de Landsmænd, der lever syd for Krusaa og Skelbæk, og den Kulturkamp, der maa strides ved vor Sydgrænse, saa længe Brændingen slaar mod den danske Kyst.

Toreby-Stenen.

»*End skiller Landegrænsen samme Æt*« staar der paa Stenen. Skønnere og bedre er det næppe sagt af nogen, den Ros skal gamle Broder Johansen have i sin Grav![1]).

Den sjællandske 75-aarige Bonde, Ingvor Ingvorsen i Ulstrup rejste uden for sin gamle Slægtsgaard, hvor Søn fulgte efter Fader siden Christian IV's Tid, en Sten og indhuggede heri:

TIL MINDE OM GENFORENINGENS
DAG,
DA DYBBØL HEJSTE DET
DANSKE FLAG.
DA FORTIDS STRID VI TIL
GRAVEN BAR,
ER STENEN REJST AF EN
SJÆLLANDSFAR.

En 84-aarig Veteran fra 1864, der i tysk Fangenskab havde lært Stenhugning, rejste og skænkede sin Hjemby Lem en Mindesten; og Stenen i Hanning er ligeledes rejst af en Veteran.

[1]) Broder Johansen døde, næsten 90 Aar gammel, 30. Januar 1934.

Stenen paa Frøbjerg Bavnehøj.

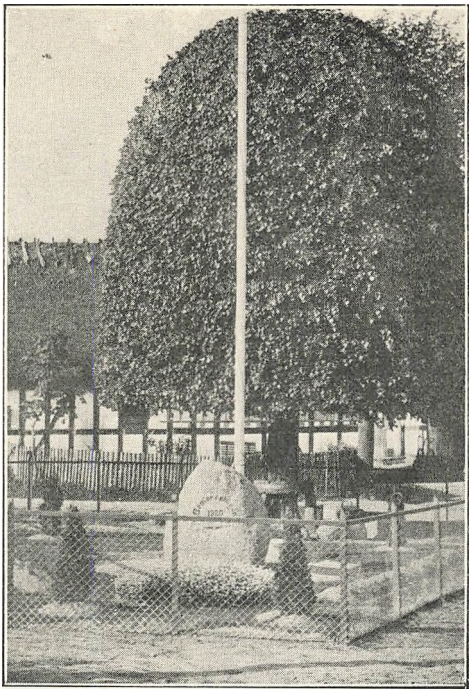
Men ikke alene de gamle, ogsaa Ungdommen har rejst Mindesten. I Tostrup Aa ved Nibe har en ung Mand indhugget: »*Sønderjylland vundet 9—7—1920*« i en stor Kampesten midt ude i det rindende Vand. En stor Knægt, der nu er en kendt Pædagog, har i Vinkel ved Skive rejst en Sten i sin Barnehave, paa hvilken han med Cyklelak malede Aarstallene: »*1864—1920*«. I Flensted og Brædstrup var to 10—12 Aars Knægte blevet saa optaget af Genforeningen, at de ved Hjælp af en gammel Fil indhuggede: »*Genforeningen 1920*« i en Sten, som de rejste og afslørede i al Stilhed.

De tre sidstnævnte Stene, deres rørende Primitivitet ufortalt, er vel ret beset nogle af de skønneste og mest umiddelbare, vi har; de viser i hvert Fald, hvor langt ud og dybt ned i Folkesindet den Lykke, der timedes vort Folk i 1920, er gaaet, saa den følte helt ud til den ringeste Vraa og forenede alle i fælles Glæde og Taknemmelighed, saa de uden Hensyn til Alder, Samfundslag, Retning og Parti eller andre Skillelinier vilde være med ved Rejsningen af Genforeningsmindesmærkerne.

Foruden de 69 Sten rejst af Enkeltpersoner har forskellige Foreninger, Stiftelser og Selskaber rejst Mindesmærker. Stenen i Hornbæk er rejst af Grundejer-, Borger-, Skytte-, Fiskeri- og Sangforeningen. Paa »Kongehøj«, Samsøs smukkeste Mindeplads, er rejst en Sten af Landbo-, Husmands-, Ungdoms- og Foredragsforeningen. Stenen paa Bregninge Kirkebakke paa Taasinge er rejst af Øens Ungdom; og »De samvirkende Idrætsforeninger i Aalborg« har rejst en Sten paa

Tranekær-Stenen.

Davinde-Stenen paa Bystævnepladsen.

Byens Stadion. Stenen, der staar ved Frederikshøj, lidt syd for den forsvundne Grænse, hvor Kongen mødtes med Sønderjyderne i 1920, Kongefærdens mest gribende Øjeblik, er rejst af Haderslev Amtsraad. Aktieselskabet »Mommark Færge« har, ved Udgangspunktet for den ved Genforeningen oprettede Trafikforbindelse med Moderlandet og den genvundne Landsdel, rejst en Sten, hvis Udsmykning: det sønderjyske og rigsdanske Vaabenskjold, er tegnet af T. J. Skovgaard. Ved Færgeforbindelsens andet Endepunkt: Faaborg Havn, der hvor Sønderjyllands-Færgen lægger til, er der af Sønderjysk Forening rejst en Sten, fundet ved Færgelejets Bygning og optaget af Havnen. Sønderjysk Kommandos I. Bataillons Befalingsmænd og Menige har i Skanse II paa Dybbøl rejst en Sten, og »De danske Soldaterforeninger« en Flagmast omgivet af en Stensætning og tre Bavtasten. Splitflaget er skænket af Dansk-Amerikanere. 3. Artilleri-Afdeling i Aarhus har været medvirkende ved Rejsningen af Stenen i Fuglsø paa Mols. Carlsen-Langes Legatstiftelse og Jægerspris Stiftelsen har rejst Sten. Det sidstnævnte Sted, hvor Mindestenen afsløredes som Indledning til Stiftelsens 50-aarige Jubilæum, afdækkedes Stenen af Stiftelsens ældste »Barn«, en 63-aarig Dame, i Forening med Stiftelsens yngste. Ved flere Børnehjem og mange Skoler, særlig Kostskoler og Højskoler, i Almindelighed slæbt dertil af Skolens Elever, findes Genforeningssten.

Langt de fleste Genforeningsmindesmærker, saa mange,

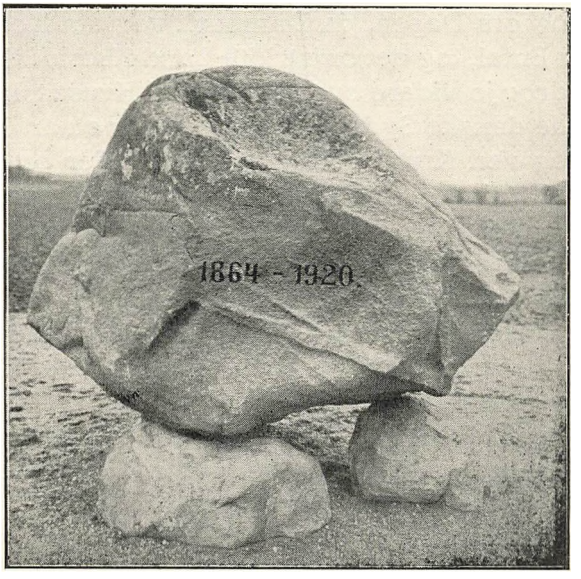
at det kan kaldes Reglen, er dog rejst i Fællesskab af en Kreds af Mennesker, som oftest Byens eller Sognets Beboere, enkelte Steder af to eller flere Sogne i Fællesskab. Stenen ved Frederikshøj, nord for den Grænse, der ikke findes mere, er saaledes rejst af de tidligere saakaldte otte slesvigske Sogne.

BEBOERNE PAA BEGGE SIDER
AF KONGEAAEN REJSTE DENNE STEN
DEN 15. JUNI 1930
TIL MINDE OM GENFORENINGEN 1920

staar der paa Stenen ved Foldingbro. I Otting ved Salling blev den udsete Sten det lille Annekssogns Beboere for vanskelig at transportere, hvorfor Hovedsognet Oddense traadte hjælpende til.

Ogsaa ved Fremskaffelse af Mindestenene har Sognene hjulpet hinanden. I Hjerting blev en stor Stenkolos paa 24 Tons sprængt, og den ene Halvdel overladt til Nabosognet Rødding, efter at de to Sogne i Fællesskab havde slæbt dem ud til Landevejen, hvorfra Stenene paa Blokvogn kørtes hver til sit, til Rødding og Hjerting. Og i Vivild ved Randers overlodes den frakløvede Halvdel til Annekssognet Vejlby.

Nogle Steder er Genforeningsstenene rejst i Forbindelse med eller i Tilknytning til andre historiske eller lokale Tildragelser. Syv Sten: Lyø, Galtrup, Vestbirk, Pjedsted, Helgenæs, Rislev og Karise, er f. Eks. »Dobbeltsten«, det

Vester-Skerninge-Stenen.

vil sige, at de foruden Genforeningen tillige minder om: 700-Aarsdagen for Valdemar Sejrs Tilfangetagelse paa Lyø (6. Maj 1223 af Sorte Grev Henrik), Galtrup Højskoles Grundlæggelse i 1864 og Grundlæggeren A. Chr. Poulsen Dal, 4 i Verdenskrigen faldne tidligere Vestbirk-Elever, Pjedsted Skoles (en af Frederik IV.'s gamle Rytterskoler) 200 Aars Jubilæum, 75-Aarsdagen for de i 1849 af General Rye opførte Skanser ved Helgenæs og »1219 — 15. Juni — 1919. Bære dette Mærke højt, saa skal I sejre«, staar der paa den sidstnævnte Sten, som dermed minder om 700-Aarsdagen for vort Flag, Symbolet for vor Danskhed. Desuden findes to »Trilobit-Sten«, i Kølstrup og paa Aalborg Stadion.

Og fire Sten fortæller, at Sagnet om Danmarks Konge, der paa en hvid Hest skulde drage ind i det Land, som med Livets og Hjertets Ret hørte ind under hans Krone, blev Virkelighed 10. Juli 1920. Den Dag red Kong Christian X. paa den hvide Hest over Grænsen ved Frederikshøj, forbi de vældede Grænsepæle, ombølget af Mængdens Jubel. Drømmesynet, »der har straalet for vor Tanke«, blev Virkelighed. Og baade Stedet og Synet ønskede mange at sætte et varigt Minde. Derfor staar der to Sten, een paa hver Side af den forsvundne Grænse, som fortæller om det Ridt og om Dagen, da Danmark ved sin Konge, det danske Folk i Ental, tog det omstridte Land i Besiddelse igen. Men Kongen drog jo videre over Dybbøl til Krusaa, hvor han mødtes med de danske Sydslesvigere. Derfor staar der ogsaa paa Dybbøl og ved Krusaa Sten, som fortæller om den Kongefærd, der vil mindes, saalænge Kornet bølger paa danske Agre.

Foruden Mindesten er der plantet 20 Træer: Eg, Bøg, Lind eller Kastanje, som et groende Minde om den Lykke, der timedes vort Folk i 1920. Og i Brænderup blev der fældet en Hænge- eller Sørgeask, som mangeaarig Folketingsmand for Bogensekredsen, Gaardejer H. M. Petersen, »Carlshøj«, plantede paa en Høj i sin Have, da Sønderjylland tabtes i 1864, samtidig med at han udtalte, at den skulde fældes, naar Sønderjylland atter genforenedes med Moderlandet. Genforeningsdagen lod H. M. Petersens Søn, Sognefoged, Dannebrogsmand, P. M. Hansen, der da ejede Gaarden, den store Sørgeask fælde, dog saaledes, at det nederste Stykke blev staaende som Støtte for Flagstangen, der rejstes

Vestbirk Højskoles Sten slæbes af Eleverne hjem til Skolen.

i Sørgeaskens Sted, og hvorfra Dannebrog vajer paa de nationale Festdage.

12 Flagmaster er rejst, de fleste med Indskrift i en Malmplade. Et enkelt Sted har man ladet præge en Erindringsmedalje med Indskriften: »Sønderjylland, velkommen hjem til Danmark!« — »Ørbæk Sogns Genforeningsfest 9. Juli 1920.« I Svallerup, Tørring og Heldum Kirker staar en syvarmet Lysestage med Inskriptionen: *»Gud til Ære. Til Minde om Genforeningen 15 - 6 1920.«*

MINDE OM SØNDERJYLLANDS GENFORENING
MED DANMARK
1864 — 1920.

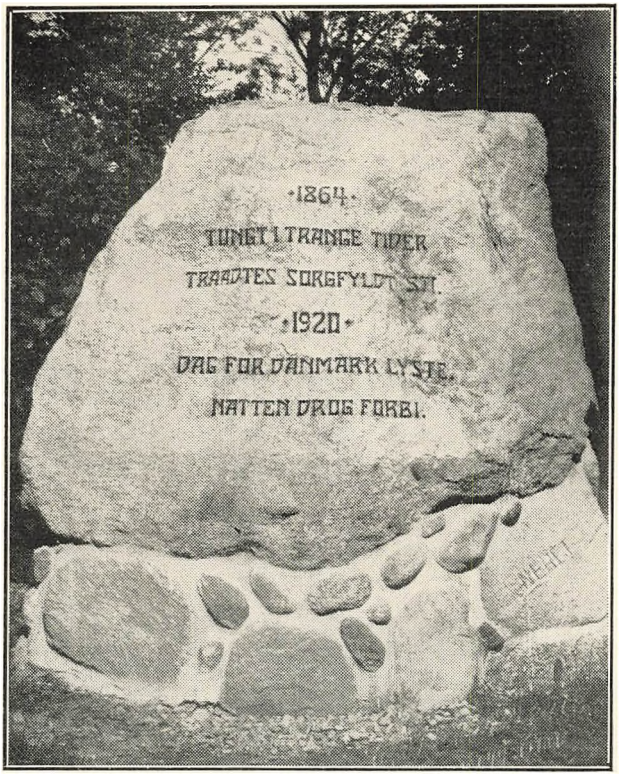
GUDS FRED MED DE DØDE, DER STRED FOR VOR SAG,
GUD SIGNE VORT FOLK I DETS GRYENDE DAG,
HAN HØRTE VOR BØN GENNEM SORGTUNGE AAR,
HAN HELED VORT FÆDRELANDS BLØDENDE SAAR

staar der paa en Marmortavle indsat i Sønderbæk Kirkes Nordvæg. Og omkring en Mindetavle i Sigersted Kirke over fire i 1864 faldne Soldater fra Sognet blev der sat en Ramme, udført i Stukkatur, hvori Sønderjyllands to Løver samt Aarstallene *1864—1920* ses. Afsløringen af denne Tavle blev Genforenings-Gudstjenestens højtideligste og skønneste Øjeblik, særlig for Enken efter den ved Mysunde 2. Februar 1864 først faldne danske Soldat, Ole Jørgensen, Sigersted, som ogsaa overværede Afsløringen. Hun døde 10. November 1925. *»Bygget til Guds Ære og til Minde om Genforeningen 1920«* staar der paa Orglet i Ryslinge Sognekirke. I Bøvling Forsamlingshus er der ophængt et Vægtæppe og i Kassebøl et Maleri. Beboerne i Marstal byggede et Kirketaarn til 93,000 Kr., i hvis Nordvæg der indsattes en Marmortavle med Indskriften: *»Dette Taarn er opført 1920 af Marstal Menighed til Guds Ære, til vor Kirkes Prydelse og til Minde om Sønderjyllands Genforening med Danmark.«*

Og paa Herning Kirkeklokke læses:

STØBT I DANMARKS GLÆDESTIME,
DA VOR GRÆNSE RYKKES FREM,
SKAL JEG KALDE, SKAL JEG KIME
OM GUDS NAADE MOD VORT HJEM.

I Vestparken ved Randers, Byen med de 13 Landeveje, er der rejst et Monument, hvor Billedhugger Bundgaard har

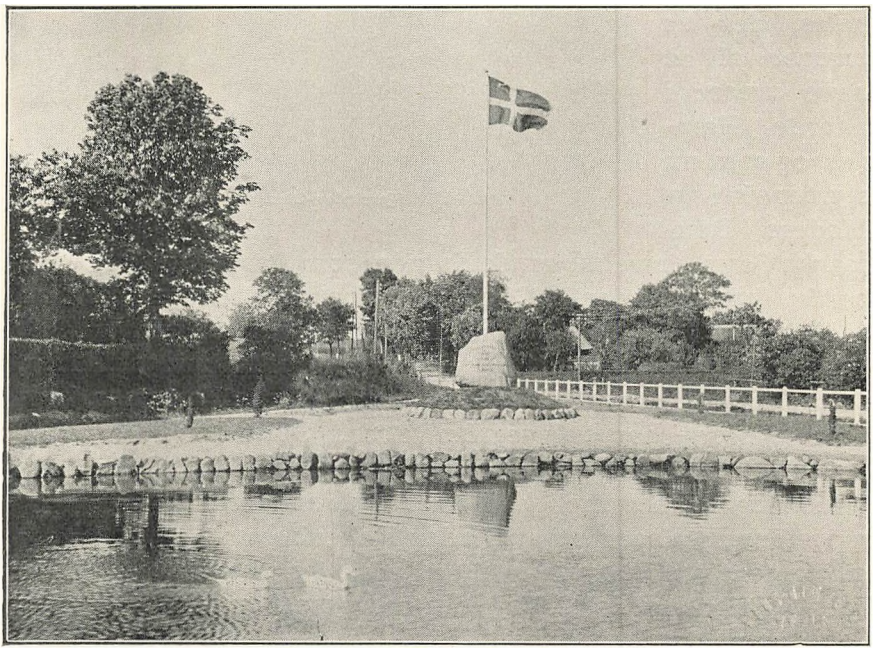

Fjerritslev-Stenen.

benyttet Motivet: Moderen, der modtager Datteren. Et Billede, som Pontoppidan har gjort klassisk ved sin Genforeningssang. Ved Tarm Realskole er der indsat et Bronzerelief, hvor Sønderjylland er afbildet som Sønnen, en senet Drengeskikkelse, der er præget af at have været i haarde Hænder, og som nu styrter sig i sin Moders, Danmarks Favn, en rank, smuk Kvinde, som har rejst sig og med heftig, dyb og inderlig Glæde er løbet sin hjemvendte Søn i Møde. Relieffet, der blev afsløret allerede i September 1919, er et af de først rejste og skønneste Genforeningsbilleder, som findes. Det er udført af en ung tjekkisk Kunstner, hvis Folk jo ogsaa har oplevet Befrielsens Glæde.

Og som et samlet, kunstnerisk Udtryk for Danmarks Glæde og Taknemmelighed over Gyldenaaret, der randt af tunge Trængselsaar, staar Staden Københavns Genforeningsmonument ved Indgangen til Fælledparken, bekostet af Carlsberg-Fondet og udført af Billedhugger Axel Poulsen. En Moder, bøjet over sin genfundne Datter. Genforeningens fuldlødige og gribende Udtryk i Bronze. Det taler gennem Liniens Økonomi og Følelsens Tilbageholdenhed, gennem sin Ro og Stilhed om den trofaste Kærlighed, Haabet, der ikke dør,

Taalmod, som bærer oppe i trange Tider, Alvoren, der ikke opgiver det rette, selv om Virkeliggørelsen deraf synes nok saa fjern. Det er gennemglødet af den indre Melodi, som Georg Brandes omtaler i 1912 og Jørgen Bukdahl nævner i 1934, der gav to Slægtled en Længsel og et Haab, som gjorde dem modige og frimodige midt i en Kamp, der for mange stod som haabløs og udsigtsløs. Men dette Haab og denne Længsel var Grundtonen, den indre Melodi, for hvilken Axel Poulsens Monument er det smukkeste Udtryk, vi har. Det er det første Møde mellem to længe adskilte, det er et Øjeblik, men det er ikke fulgt af umiddelbar Jubel, det er præget af en dyb og inderlig Følelse, som viser ud over Øjeblikket. Det er ikke blot et Minde, men ogsaa en Paamindelse om, at det hele ikke er gjort med det første Møde.

Skærup-Stenen.

II.

I det foregaaende er nævnt, at Størsteparten af de 533 Mindesmærker er rejst i Fællesskab af Byens eller Sognets Folk. Og som de er rejst af alle, saaledes skal deres Tale ogsaa ud til alle, hvad der ses bl. a. af den Plads, hvorpaa de er rejst: paa Samlingspladser, Banker og Højdepunkter, maaske Egnens højeste, ved Vejkryds og langs den alfare Vej. I Kalundborg, Ringsted, Fakse, Nysted og Ærøskøbing staar Stenen paa Torvet; i Præstø, Herborg, Søvind og Ravnstrup foran Stationsbygningen; i Vordingborg, Gram og Sønderborg paa Slotspladsen og i Slagelse, Stubbekøbing, Hjørring, Sæby, Vraa, Brønderslev, Nibe, Aars, Herning, Odder, Randers og Augustenborg i Byens Anlæg eller Lystskov. Mange Sten staar paa Banker og Højdedrag. Danmarks højeste Punkt, Ejer Bavnehøj, har sin Genforeningssten og et 12,5 Meter højt Udsigtstaarn opmuret ved Bidrag fra hele Landet af 100,000 Mursten. Paa Taarnets Sydsides øverste Rand staar over et Relief i overnaturlig Størrelse af Kong Christian X.:

NORDSLESVIG GENFORENET MED
MODERLANDET
1920.

Ogsaa Frøbjerg Bavnehøj paa Fyn har sin Sten, formet som de gamle Ti-Milesten langs Landevejene, og med det sønderjyske Vaabenskjold og Aarstallene *1864—1920* som eneste Udsmykning fortæller den, som Milestenene, om en Vejlængde, et Afsnit i vort Folks Historie, der sent vil glemmes.

Paa Østfyns bedste Udsigtspunkt, »Strandbjerg«, 96 Meter over Havet, med Udsigt til Als og Sønderjylland, staar en Sten, hvori er indhugget et Relief af St. Jørgens Kamp med Dragen og Indskriften:

MOD URET, VOLD OG TVEDRAGTS ONDE FÆRD
VORT FOLK MED TROSKAB STEDSE FØRTE SVÆRD.

Hohøj ved Mariager, Helligbakken i Skærum Sogn, hvorfra der er vid Udsigt over et af Vendsyssels mest karakteristiske Landskaber, Møllebakken paa Mors, Esterhøj i Ods Herred og Bavnehøj i Hornsherred har sin Mindesten, der ses fra »Strand til Strand«, som der stod i en ved Afsløringen forfattet Sang; d. v. s. at Stenen ses baade fra Ise- og Roskildefjord. Det samme gælder for Stenen paa den gamle Kongehøj i Kærby ved Kerteminde, hvorfra der er Udsigt ned over Kerteminde By og Bugten, længere ude Bæltet og Romsø i Nordøst, Fjorden og Kerting Nor mod Vest og Syd og som et smalt Sølvbaand i det fjerne Odense Fjord i Nordvest. I klart Vejr ses Sjælland, Samsø og store Strækninger af Fyn ligge som et skønt Panorama. Der findes næppe videre eller skønnere Udsigtspunkt i vort Land, saa det er en smuk Tanke af Højens Ejer og Byens Beboere at rejse et i videste Forstand synligt Minde om Genforeningen paa dette Sted, omgivet af bølgende Kornmarker og kranset af Bælt og Fjord. Og i Almindelighed er Bankerne Udflugtssteder, Samlings- og Mødepladser, saa Stenenes Tale taber sig ikke i Suset om Bankens Top, men møder netop her det aabne Sind. Mange Tusinde har f. Eks. staaet foran Minde-Milestenen paa Frøbjerg Bavnehøj, hvor Øens Ungdom flokkes Sommeren igennem til Møde, Idræt og Fest. I Skibelund, Glavendrup og paa Hohøj samles ofte op til 10,000 og mere.

Stenene ved Sønderjyllands-Færgens to Endepunkter, Mommark og Faaborg, er nævnt. Ved Prinsessens Bastion paa Fredericia Vold og Kajnæs, hvor Resterne af den danske Hær indskibedes den 30. Juni 1864 for at forlade den sidste Del af Slesvigs Jord, og Stormfloden brød ind i 1872, er rejst Sten. Og her, som paa Fredericia Vold, hvor Fædrene har kæmpet og stridt, passer Indskriften:

ALT, HVAD FÆDRENE HAR KÆMPET,
MØDRENE HAR GRÆDT,
HAR DEN HERRE STILLE LÆMPET,
SAA VI VANDT VOR RET.

Ved Kær Mølle staar en Sten ved den tidligere Grænseovergang, saa den dækker over det Hul, hvori der før Genforeningen stod en Pæl, bærende den tyske Ørn. En

Vejlby-Stenen ved Aarhus.

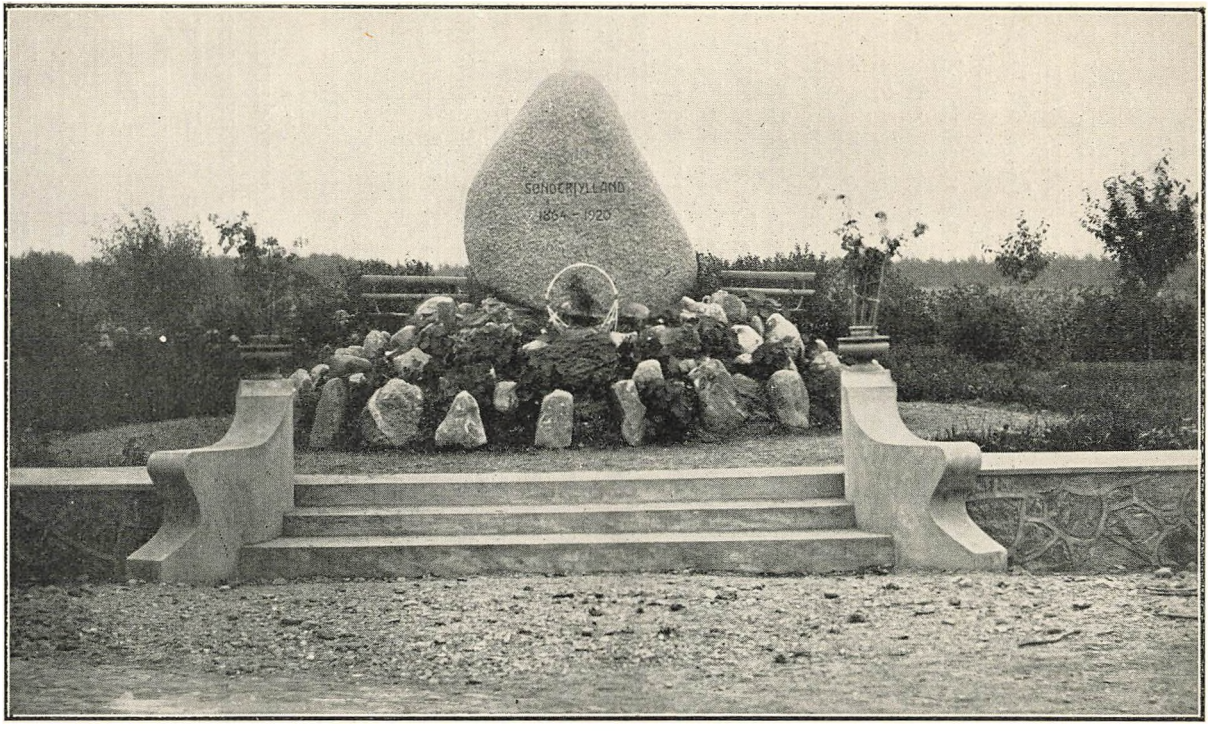
velvalgt Plads er ogsaa ved Foden af den store Krigergrav paa Trinitatis Kirkegaard i Fredericia, der gemmer Støvet af de 6. Juli 1849 faldne 500 Soldater. Stenen, som er hentet fra den gamle Slagmark, minder uden Ord om Indskriften paa Dybbøl Mølles Mindeplade: »Fremtid gror af dyre Minder«. Paa Michaelis Kirkegaard i Fredericia er der ogsaa rejst en Sten ved Foden af Krigergraven for »40 danske Krigere i 1864«. Men et af de skønneste Træk ved Rejsningen af disse Mindesmærker, er ogsaa Trangen til og Ønsket om i Genforeningsglæden at mindes dem, der i Treaarskrigen og i Smertensaaret 1864 kæmpede for den nu genvundne Landsdel.

De fleste Mindesten staar dog i Landsbyen, som Regelen i Byens Midte, ved Forsamlingshuset, paa Kirkepladsen eller: »Her er jeg rejst paa Bystævnets Plads«, som der staar paa Stenen i Toftebjerg paa Samsø, hvilket gælder for over 30 Sten. Paa Sejrø er Mindestenen tillige en af de gamle Stævnesten, der nu er rejst paa sin oprindelige Plads. I Birkerød staar Stenen paa Majpladsen, hvor der i Forvejen stod en Mindesten for Henrik Gerner, Birkerøds berømte Præst fra Svenskekrigens Dage. I Farum staar den under

Danmarks største Lindetræ, »Majtræet«, og i Engelsborg, Petersborg, Stenstrup og Udby paa Sjælland, Koed og Nors i Jylland har det tillige ført til, at Mindet er formet som et middelalderligt Bystævne. I Udby er der fra 30 af Byens Gaarde og Huse leveret Sten med Ejerens Initialer og Bomærke, og i Engelsborg en fra hver Grund i Byen. Paa Strynø ligger der 56 mindre Sten, en for hvert Aar, Nordslesvig var under Fremmedherredømme, i en Kreds omkring den store Mindesten, som er en sjælden rødlig saakaldt Vandreblok med tydelige Skurestriber, der er rejst paa Kirkepladsen, som her er omdannet til et smukt Anlæg.

Stinkende og uhumske Gadekær, der henlaa som Byens Losse- og Affaldsplads blev i Svebølle og Hyllested paa Sjælland, Brundby paa Samsø og Flensted, Laasby, Mejlby og Sønder Vissing i Jylland fyldt op med Hundreder af Læs Jord og omdannet til nydelige Samlingspladser omkring Mindestenen, der nu er Byens Stolthed og Pryd. Og kunde der et enkelt Sted ingen velegnet Plads findes, blev Vanskeligheden dog overvundet. I Lystrup og Vitten ryddede en 70-aarig Bonde f. Eks. sit Havehegn og afgav et passende Stykke Jord, hvorpaa Mindestenen kunde rejses. I Glejbjerg købtes 1,4 ha Plantage og »Aktieselskabet Glejbjerg Anlæg« blev stiftet med det Formaal at danne en værdig Ramme om Mindesmærket, der her er en Stendysse. I Rends er Stenen rejst paa Byens »Fællesjord«, idet der i en forrygende Sandstorm lagde sig saa tykt et Lag Sand paa Vejen, at det umuliggjorde al Færdsel, hvorfor Vejvæsnet maatte bortkøre det fra de tilstødende Bymarker paaføgede Sand. Det blev til en anselig Høj, paa hvis Top Genforeningsstenen rejstes. Og i Skørring ved Randers staar Stenen i aller egenligst Forstand ved den alfare Vej: Syv-Veje!

Der er næsten alle Steder anlagt smukke, større eller mindre Anlæg omkring Mindestenene. Selv paa Hedestrækningerne i Midt- og Vestjylland findes Anlæg, hvis Frodighed og Skønhed synes fuldstændig uberørt af Stedets barske Natur og karrige Jordbund. Anlægene virker ligefrem imponerende. Her har Iveren for at skabe noget til Pryd for Byen eller Egnen virket Haand i Haand med Trangen til at sætte et synligt Minde om Glædesaaret 1920. Den af Djurslandsbonden anlagte og til Byen skænkede 1 ha store

Stenen ved Uldum Højskole.

Obelisken i Testrup Højskoles Have.

Festplads, og at gamle Jørgen Smed i Asserballe arbejdede i 1½ Aar for af en uryddelig Plads at skabe et smukt Anlæg, er tidligere nævnt. I Snoldelev og Farum er foran Mindestenen plantet et Dannebrogsflag af røde og hvide Roser og i Ørting Aarstallet 1864. Omkring Stenen i Rode ved Haslev er i farvet Stenmosaik lavet forskellige nationale Kompositioner, foran Mindestenen saaledes to korsstillede Dannebrogsflag, og i Elsmark plantet 56 røde og hvide Roser, een for hvert af Udlændighedsaarene. Kragelund har ved Udvidelse af Kirkepladsen faaet en stor Mindelund med 11 forskellige Symboler og Mindesten. De store Bavtasten paa Ris Bakke, i Højmark, Tolne og Jellinge, staar omgivet af mindre Sten, hvori er indhugget Navnene paa de sønderjyske Førere i Kampens Aar og de fire Amter, der atter genforenedes med Danmark.

Til Transporten og Rejsningen af Mindestenene, der ofte er store Granitkolosser, knytter der sig mange baade skønne og morsomme Træk.

Saaledes maa Ringere og Gravere formodentlig have gaaet særlig selvforglemmende op i Transportarbejdet, eller ogsaa har der hvilet en uheldig Stjerne over disse; thi i Bjerreby ved Hjørring fik en af de nævnte kommunale Embedsmænd ved et Vejsving sin ene Fod under Blokvognens Hjul, men ved øjeblikkelig at udstøde høje Klageraab indskrænkede »Ulykken« sig til en smadret Træsko. Klage- og Veraabene reddede Foden, hvad der ikke var Tilfældet i Øster Jølby paa Mors, hvor en Embedskollega led samme Overlast angaaende Træsko, men Lilletaaen blev tillige knust, hvad der desværre senere skulde faa de alvorligste Følger.

Stenen ved Vestbirk Højskole. **(Transporten ses Side 17.)**

I Vestbirk gik man og ventede paa Sne for at slæbe Stenen paa Plads; men Sneen udeblev, d. v. s. i Vestbirk, andre Steder kom der saa rigeligt, at man ikke kunde finde den udsete Sten; men den dukkede dog op igen ved Foraarstid, hvilket ikke var Tilfældet med Stenen i Rugbjerg, den havde Havet taget! I Odder frøs Stenen fast, og alle Anstrengelser for at faa den løs var forgæves, selv to Dynamit-Sprængninger blev modstaaet.

Monumentet i Vestparken i Randers, udført af Billedhugger Bundgaard.

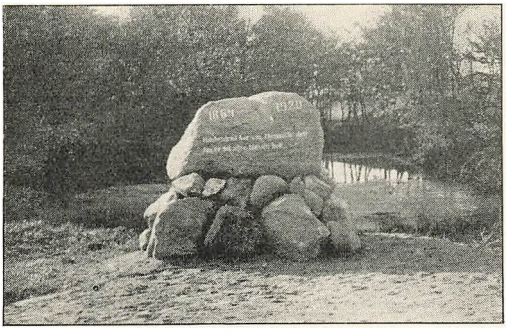
Flere Steder, Skader, Fakse, Brædstrup, Voldby, Lysabild, Lille Skensved m.v. blev Stenen kørt paa Blokvogn trukket alene ved Menneskekraft, det sidste Stykke kun af Kvinder og Børn, og Kirkeklokkerne ringede, da Toget med den blomstersmykkede Blokvogn naaede Landsbyen. Sjørslev-Stenen var forspændt fire hvide Heste, og Skolepigerne mødte Køretøjet ved Byskellet, iført hvide Kjoler og med Flag i Hænderne, for i Procession at følge efter Stenen gennem Byen; og i Gerning transporteredes Stenen paa et nyfældet, flagsmykket Egetræ, trukket af 6 Heste og samtlige Sognets Beboere. De unge Piger i Otting fik ved forenede Kræfter anbragt et stort Dannebrogsflag i Kirketaarnet som en Hilsen og Velkomst til Mændene, der efter flere Dages Slid kom med den 12 Tons tunge Granitsten, hentet ude fra Sørevlerne i Gammelhede, forspændt Sognets 20 kraftigste Heste. Skønnere Velkomsthilsen kunde næppe tænkes. Ved den 15 Kilometer lange Transport af Skibet-Stenen stod der trods bidende Foraarskulde Mennesker langs Vejen i Tusindtal, og flere Steder hejstes Flaget, eller der strøedes Blomster og Grønt paa Vejen. I Gram tog det 3 Uger at slæbe Stenen frem til haard Vej. Og Esterhøjstenen, en Kolos paa 25,000 kg, blev slæbt fra Stranden til Højens Top i skøn Forening af 22 Heste og 400 Mennesker. Men Transporten

mindes da ogsaa endnu som en Begivenhed, der samlede Folk fra hele Amtet, og Egnens Præster og andre Rangspersoner sled, som det ene var deres Kræfter, det kom an paa. Søllerød-Stenens Transport, Kæmpen paa de 30,000 kg, den største af alle, blev til en Landsbegivenhed, omtalt og diskuteret saavel i Hovedstads- som Provinspressen samt Radioavisen!

Digteren L. C. Nielsen lader Mindestenen i Sorø Akademihave sige:

AF MULDENS SØVN MAN MIG UDREV,
PAA DET JEG SKULDE MÆLE,
AT DANMARKS SØNNER SAMLET BLEV
BAG DANMARKS GRÆNSEPÆLE.

Dette gælder for de fleste Sten, der som oftest er fundet i en Mark eller Banke, taget ud af Stendiger og Kirkegaardsmure, Skelsten mellem to Sogne, gamle Syldsten, fisket op af en Aa eller Bæk eller hentet fra Stranden. 21 er taget fra sammensunkne eller ødelagte Gravhøje. Ragebøl-Stenen fandtes ved Vejanlæggelse, og da den ikke kunde slaas i Stykker, blev den gravet ned i Vejbanen, men Nedgravningen skete i Arbejdstidens sidste Minutter, hvad der blev Stenens Redning; thi der blev ikke Tid til at dække den til samme Aften. Og Lærer Stokholms mindreaarige Søn, der interesseret havde fulgt Nedgravningen, fik nu Lejlighed til nærmere at undersøge »Begravelsen« og løb derefter ind og fortalte, at den store Sten laa rigtig i »Graven« med »Ryggen« nedad og »Maven« op; men der var ristet en Mængde Streger og Figurer i »Maveskindet«, kunde det ikke være Runer? Lærer Stokholm gik derfor ud og saa, at det var en sjælden smuk Skuresten eller Vandreblok, og fik den overladt af Vejvæsnet. Farum-Stenen blev ogsaa fundet ved Vejanlæg, og Arbejderne gjorde Forberedelse til at sprænge den til Brug for Vej-

Nebsager-Stenen.

materiale, da Kunstmaler Emil Krause kom forbi og fik Sprængningen afværget. Nu er Stenen rejst under Danmarks største Lindetræ. Og saadan er flere Sten, der har været dømt til »Begravelse« eller »Død«, rejst som Bavta for Genforeningen. Nebsager-Stenen var f. Eks. forsøgt kløvet i 1870, men forgæves, og flyttes kunde den heller ikke, den var for tung. Først ved Genforeningen lykkedes det, og den rejstes ved »Klokkedammen« med Indskriften:

HALVHUNDRED AAR VAR DANMARK DELT,
NU ER DET ATTER BLEVET HELT.

Jels-Stenen var ogsaa tidligere forgæves forsøgt flyttet, og i Endrupskov forsøgtes Sprængning med Dynamitpatroner, dette opgaves efter fem mislykkede Forsøg, og de, saavel som i Grundføre, Gislum og Ravnstrup, der forgæves har været forsøgt slaaet i Skærver og tydelig bærer Mærker af den ulige Kamp, staar nu ud til den alfare Vej og fortæller om Danmarks Glædestime i 1920.

I Sønder Vissing havde en Gaardejer i sin Tid nedgravet en stor Sten ved en Skov for paa den Maade at blive den kvit, hvad der tidligere var ret almindeligt, naar de generede for Jordens Pløjning og Dyrkning. Gaardejerens Søn, der vidste, at Faderen havde nedgravet Stenen, fandt den frem ved Genforeningen, og nu staar den i Byens Midte og fortæller at

ALT, HVAD FÆDRENE HAR KÆMPET,
MØDRENE HAR GRÆDT,
HAR DEN HERRE STILLE LÆMPET,
SAA VI VANDT VOR RET.

Noget lignende gælder for Gislum-Stenen, hvor Sognets ældste erindrede, at en stor Sten var nedgravet i »Smedeageren«, hvor den havde siddet i et sløjfet Dige, men havde været for stor at flytte og umulig at kløve. Den blev eftersøgt, fundet og rejst ved Byens Korsvej.

Mange Historier og Sagn knytter sig til flere af Stenene. »Storkestenen«, »Tyvestenen«, »Christmasstenen« o. fl. har hver sin Historie, der dog ikke skal omtales her. Det vil føre for vidt. Oprindelsen til disse Navne kan i enkelte Tilfælde ikke længer efterspores og om nogle Sagn hersker der Uenighed. Esterhøjstenens Sagn har f. Eks. givet Anledning til mange Indlæg i Dagblade, Tidsskrifter og Bøger.

Tarm Realskoles Bronce-Relief udført af den czekiske Kunstner Alois Max Kroupa.

Magister Hans Ellekilde, Dansk Folkemindesamling, har givet de to vægtigste Indlæg. Om Ny Solbjerg-Stenen, der i sin Tid har været By-, Sogne- og Herredsskel, er der saa tidligt som i 1727 af Præsten Hans Lønborg i Fruering-Vitved skrevet og trykt et lyrisk Digt, som giver en versificeret Beskrivelse af Stenens Historie eller det Sagn, som knytter sig hertil. I en noget ændret og mere prosaisk Form er Sagnet fortalt saaledes: »To Mænd stod paa Stenen og skændtes om deres Markskel. I det samme kom en Orm krybende over Stenen og den lavede en dyb Fure efter sig. Der hvor Furen gik, blev Mændene enige om, at deres Markskel skulde gaa«. Den gamle Skelsten, i hvis øverste Ende der er en dyb Fure, har i Aarhundrede været kaldet »Ormestenen«. Den er nu rejst midt i Byen, og over dens dybe Fure er afbildet en bugtende og skellet Orm omkring Navnet »Ormestenen«; og Indskriften paa Stenens Midte fortæller, at den staar som Mindesten, Skelsten, mellem to Afsnit i vort Folks Historie:

NORDSLESVIG FRELSTES FRA VOLDSDØMMETS GRU,
SYDSLESVIGS DANSKE KÆMPER ENDNU.

Ubberup-Stenen er fra det gamle Rettersted »Kildbjerg«, vest for Byen. I Hørmested er den hentet fra et middelalderligt Tingsted paa Rammelshøj Mark. Nørholm-Stenen, der har været benyttet som Trappesten, er Resterne af en stor Sten fra Bække Sogn, hvortil er knyttet Saxos kendte Fortælling om, at Harald Blaatand var i Færd med at lade den føre til sin Moder Thyras Gravhøj, men opgav Arbejdet, da en Mand paa Kongens Spørgsmaal, om han nogen Sinde havde set et Menneske drage en større Byrde, svarede, at han havde set hans Søn Svend nylig drage hele Danmark til sig. Overliggeren paa Mindedyssen i Flensted stod som Ledsten ved Kalbygaard, og Sagnet gik, at blev Stenen flyttet, vilde der udbryde Kvægpest paa Gaarden. Stenen i Gram var kendt under Navnet »Offerstenen«; nogle Skurestriber i Stenens ene Ende skulde være det Sted, hvor Blodet fra Offeret løb ned i Offerskaalen.

Ogsaa »Troldsten«, d. v. s. Sten, der er kastet af en Trold eller Troldkælling som Regel mod en Kirke, men jo da heldigvis drattet ned inden de naaede Maalet, — eller undertiden gaaet for langt, er rejst som Genforeningssten. Den i Døstrup var saa nær sit Maal, at Kirketaarnet fik en betydelig Hældning af Lufttrykket, og Stenen havnede i Kirkegaardsdiget; i Brovst faldt den paa Kirkegaarden. Om Stenen i Sæbygaard Skov fortælles, at den er kastet af Trolden i Gedebjerg, som en Søndag Morgen optændtes af Vrede mod Kirkeklokkerne i Sæby, hvorfor han slyngede en stor Sten imod Kirken for at knuse den. Stenen naaede imidlertid ikke sit Maal, men faldt i Aaen tæt ved Kirken. I sit Raseri herover greb han en endnu større Sten, som dog kun naaede til Sæbygaard Skov, hvor den ved Genforeningen rejstes som Mindesten. I det hele har de vendsysselske Trolde været meget stridbare, thi et helt Fyrværkeri af store Sten er f. Eks. kastet af Trolden paa Gøl Bjerg imod Omegnens Kirker Nord og Syd for Limfjorden. To af disse er benyttet som Genforeningssten: i Brovst og paa Gøl. Under Esterhøj-Stenen gemte Esterhøj-Trolden, medens Stenen endnu laa ved Høve Strand, Nøglen til sit Skatkammer i Højen, da han paa Grund af Kirkeklokkernes Lyd — »Asnæs Klimten, Vigs Brummen og Højbys Rungen«, — maatte fraflytte Esterhøj. Vorning-Stenen er af en Jætte kastet efter

Stenen ved Krusaa.

Thor, da han var paa Vej til en Offerfest i Onsild: Odins-Ild. Hvis der et enkelt Sted ikke kunde findes en større, velegnet Sten, hjalp man sig paa anden Maade ved at bygge Stenhøje og Dysser eller som i Lundby, Kisserup og Bjerregrav henholdsvis at opmure en 4 Meter høj Stensøjle af mindre, udvalgte, rundagtige Kampesten og Cement eller støbe en Betonsøjle i Form og Størrelse som Frihedstøtten i København. Og Harreby fik en Sten af sit Bysbarn, Gaardejer Johannes Kloppenborg i Asbo, der i sin Tid maatte forlade Barndomshjemmet i Harreby paa Grund af en prøj-

Risehjarup-Stenen.

sisk Udvisningsordre. — Grænsesten fra den Grænse, der blev slettet i 1920, findes ogsaa rejst adskellige Steder; og de taler jo direkte om Grænseflytningen og Genforeningen.

I Mindesmærkernes Fundamenter er der 14 Steder indstøbt en Blykapsel eller forseglet Flaske indeholdende et Dokument med Stenens Historie, Fotografier, Priser paa Livsfornødenheder, Rationeringskort, Mønter og lignende. I Flade paa Mors slutter det indstøbte Dokument med Ordene:

.... »I Glæde og Tak over, at hvad Slægtled har kæmpet for, vore Mødre grædt for, nu er opfyldt, sætter Mænd i Flade By denne Sten, som et synligt Minde om den for Danmark store Dag: Genforeningen, 9. Juli 1920.

De, der muligt skulde faa dette Dokument i Hænde, skal vide, hvad der er forsøgt udtrykt i nedenstaaende Vers, at Mindet forbinder Fortid og Fremtid.

Tabt, kan atter vindes,
gemt, kan atter findes.
Vi som vandt, og I som finder,
sammen knytter vore Minder.«

Foruden et Dokument er der i Lysabild og Varnæs tillige indstøbt et Eksemplar af »Hejmdal«s og »Flensborg Avis«'s

Jubilæumsnummer for 10-Aaret for Afstemningen for Genforeningen.

Næsten overalt er der ved Afsløringen af Mindestenene holdt store Fester, som mange Steder har faaet et usædvanligt smukt Præg, og hvor Ordet »paa Folkets Modersmaal og med Danmarks Tunge« lød med Kraft og i Skønhed, fordi Folkehjertet bankede med dybe, stærke Slag, der fyldte alle Sind og skabte en Stemning, der sent vil glemmes. Den indre Melodi, som gennem to Slægtled havde været Grundtonen i Hverdagslivet, fik her Mund og Mæle gennem Sang og Tale. Mange Steder indlededes Festen med Gudstjeneste, og i Aversi forlod Forsamlingen syngende den festprydede Kirke medtagende Blomster, som blev strøet paa de paa Kirkegaarden værende 20 Veteraners Grave, for derfra at gaa i Procession ned i Byen for at hilse paa Sognets eneste dalevende Veteran. Paa Trinitatis Kirkegaard i Fredericia, hvor Mindestenen er rejst ved Foden af den store, vedbendomslyngede Krigergrav fra 1849, sang Forsamlingen med Graad paa Kind en til Lejligheden forfattet Sang, og et Blæseorkester spillede fra Kirketaarnet: »Vor Gud han er saa fast en Borg«. Festgudstjenesten i Hjerting sluttede med Afsløring af en Mindetavle over de fra Sognet faldne i Verdenskrigen; og i Halk og Felsted gik Forsamlingen til Kirkegaarden for at dvæle en Stund ved Mindesmærket for de 89 fra Sognet faldne i Verdenskrigen. Fanen sænkedes, og Forsamlingen mere hviskede end sang, fordi Graaden kvalte Stemmen: »Slumre sødt«. En 84-aarig Veteran gik i Bederslev i Spidsen for Processionen, bæren-

Vedsted-Stenen.

de et af Byens Ungdom skænket Flag. Paa Kirkegaarden gik de rundt til de 16 Veteraners Grave og nedlagde Kranse, medens Fanen blev sænket. I Grundløse var det Skolebørnene, der, medens Kirkeklokkerne ringede, gik i Procession til Kirkegaarden for at pryde Veteranernes Grave, idet en lille Dreng plantede et Flag og en lille Pige nedlagde en Buket Blomster.

Kongen og Dronningen overværede Afsløringen i Øsby, hvor Sognets tre ældste Mænd drog Dækket fra Stenen, medens Forsamlingen blottede Hovederne. I Hoptrup var det fem unge rød- og hvidklædte Piger, der afdækkede Stenen. Halk-Stenen stod dækket af et Flag fra Frederik d. VI.s Tid, og i Kolind af et, der i sin Tid havde vajet i Sønderjylland — og ikke været hejst siden 1864. Ved Afsløringen i Lavensbjerg og Uldum opførtes et Genforenings-Skuespil, i Hohøj fremsagdes en Prolog, »En Hilsen til Sønderjyderne«, og i Højby var der forfattet 6 Sange. I Skibelund var samlet 10.000 Mennesker, deriblandt Kongen og Dronningen og begge Prinserne.

Mange Steder var Veteranerne indbudt som Æresgæster ved Afsløringen. I Kongsted befordredes de til Festpladsen i blomstersmykket Charabanc, foran hvilken 30 nationalklædte unge Piger strøede Roser. Selve Afdækningen af Mindestenen foretoges ligeledes adskillige Steder af en Veteran. Dækket for Thorup-Stenen droges til Side af Sognets to ældste Veteraner, paa Flagmasten i Helsinge hejste Byens ældste Flaget. Elsmark-Stenen afsløredes af den 88-aarige Veteran Peter Thomsen, Bovrup-Stenen af Sognets sidstlevende Veteran, den ligeledes 88-aarige Snedker Peter Petersen, og den 97-aarige gamle Schmidt i Spandet foretog siddende i sin Stol Afsløringen, medens Forsamlingen staaende og med blottede Hoveder istemte:

Vort gamle Danmark skal bestaa,
saa længe Bøgen spejler
sin Top i Bølgen blaa.

Størsteparten af Mindestenene er uden Tilhugning eller Udsmykning, men selve Stenene er udvalgt med stor Omhu, saa der er mange smukke og sjældne iblandt, over hvis

Lysabild-Stenen.

Mangfoldighed i Form og Farve enhver vil kunne glædes. Otte er Vandreblokke eller Skuresten, og tre har smukke Helleristninger. Selve Indskriften, der i Almindelighed er knap og kort, er ofte indhugget med meget smukke Bogstaver. Det ses tydeligt, at det gælder for mere end een af disse Sten, hvad gamle Stenhugger Jensen i Næstved sagde, da han afleverede en saadan Mindesten: »Jeg har gjort mig god Flid med den«. To Steder er der anvendt Runer.

Hjørring-Stenen har til Indskrift kun Aarstallet *1920.* Kortere kan det ikke siges. I Odder og Kær Mølle staar *1864—1920.* Mange har dog: *Genforeningen 1920,* eller: *Sønderjylland 1864—1920,* hvoraf de 19 har et kongeligt Chr. IX. og Chr. X. i Tilknytning til de to nævnte Aarstal. Paa 22 findes det sønderjyske Vaabenskjold, de to Løver, og paa 10 det danske Rigsvaaben, de tre Løver. 14 har et enkelt eller to korsstillede Dannebrogsflag, der i Emb ombølger det sønderjyske Vaabenskjold, hvorunder der ses en sønderbrudt Lænke. Paa Esterhøj-Stenen sønderbrydes Lænken af en Løve, over hvilken er indhugget den af Pastor N. A. Jensen, Møgeltønder, forfattede Indskrift:

DØREN : STÆNGTES : MAGTEN : KUED
HJERTER : LÆNGTES : HAABET : LUED
GUD : DET : LEDTE : TRO : VAR : FAST
UNDRET : SKETE : LÆNKEN : BRAST.

Stokkemark, Hvilsager, Lindaa og Ommestrup har et Firkløver. Seks har en opgaaende Sol, i Lystrup spreder den Uvejrsskyerne. Verslinierne: »Og gamle Danmark skal bestaa, saa længe Bøgen spejler sin Top i Bølgen blaa«, er symboliseret paa Lyndby-Stenen. St. Jørgens Kamp med Dragen er tidligere omtalt; andre har Haabets Anker i Kærlighedens Ring, Guldhornene, en Aakande, symboliserende Kongeaaen, en Syvstjerne, Bøgegren, Lavrbærkrans, to mødende Hænder, et Vangeled, paa Vraa-Stenen findes Frølich's Tegning af Dronning Thyra, der støtter sig til Ledet og skuer ud over Landet; i Stokkemark ringer Fredsklokkerne, medens Skyerne spredes, og Fuglene synger, Vestbirk og Tranekær har Korsmærket i en stiliseret Lavrbærkrans, Lysabild: Troens, Haabets og Kærlighedens Symbol, og i Nørager og Rørbæk er der indhugget en Ørn og en Ørneklo, der slipper Duen.

Hvad der gælder for Symbolerne, gælder ogsaa for Indskrifterne. De er ægte Udtryk for de Følelser, der kom stærkest frem ved Genforeningen, hvor det ikke var den pralende Sejrsfølelse eller forlorne Opstemthed, men Glæden og den indre Melodi, der slog igennem. Og i denne Glæde hentedes Linier og Udtryk frem fra folkekære Sange for at hugges ind i Mindestenene.

Bjørnson's kendte Vers fra Norges Nationalsang er nævnt to Gange foruden flere andre. To Linier fra Grundtvigs mægtige Fædrelandssang:

TIL DEN LYKKE MAN ALDRIG SAA MAGE,
SAA END LEVER DEN GAMLE AF DAGE

tillige med Linierne:

IMMER (ALTID) DET DAGES DOG PAANY,
HVOR HJERTERNE MORGEN VENTER

findes paa 8 Sten foruden fire andre Citater af Grundtvig. Det mest benyttede Citat næst efter Bjørnson's er dog:

END ER DER EN GUD FOR OVEN,
DER RAADER FOR DANMARKS SAG,

som er de to sidste Linier af J. Helms kendte Sang: »Jeg elsker de grønne Lunde«, de findes paa 12 Sten. Fem Steder er med en lille Ændring benyttet de to sidste Linier af Paludan-Müller's: »Brat af Slaget rammet« og fem Steder J. Ottesen's:

OG DE TRO'DE, AT HJERTEBAAND KAN BRISTE,
OG DE TRO'DE, AT GLEMMES KAN VOR RET

eller to andre Linier fra samme Vers:

THI SOM AARENE RANDT,
SAA'S DET: BAANDENE BANDT.

Valdemar Rørdam's:

MEN ALDRIG KAN ET FOLK FORGAA,
SOM IKKE VIL DET SELV

er benyttet tre Steder, og det samme gælder for Carl Ploug's.

ATTER DET SKILTE
BØJER SIG SAMMEN.

Foruden to andre Citater af Carl Ploug er der benyttet Citater fra Sange af Holger Begtrup, H. P. Holst, Ambrosius Stub, Mads Nielsen, M. Rovsing m. fl.

Genforeningssangene er et lille Kapitel for sig. Dér er Henrik Pontoppidan's:

DET LYDER SOM ET EVENTYR,
ET SAGN FRA GAMLE DAGE:
EN RØVET DATTER, DYBT BEGRÆDT,
ER KOMMEN FRELST TILBAGE

eller andre Citater fra samme Sang de hyppigst forekommende; men fra flere andre er benyttet Verslinier. Paa Vestbirk-Stenen staar saaledes to Linier af Niels Møller's Genforeningssang:

MED SNILDE HÆNDER OG VÅAGEN AAND
I VANDT DET TABTE TILBAGE.

Fra Genforeningsskuespil og Bøger er der ogsaa hentet Citater; fra Helge Rode's: »Moderen« og Erich Erichsen's: »Den store Dag«, hvor Linierne lyder:

VOLD OG UFÆRD RETTES,
GRÆNSESKEL NU SLETTES.

Men ogsaa andetsteds fra er der hentet kendte Ord til Indskrift. I Vestbirk og Døstrup staar et Vers af Davids mægtige Lovsang:

DET ER SKET AF HERREN
OG UNDERLIGT FOR VORE ØJNE.

Og fra vor egen Historie f. Eks. Hans Krüger's mandige Ord:

VI ER DANSKE, OG VI VIL
VEDBLIVE AT VÆRE DANSKE,

som er indhugget i 9 Sten, bl. a. i hans Fødeby Bevtoft. Krusaa- og Snoldelev-Stenen har Statsminister N. Neergaard's løfterige Ord paa Dybbøl til de danske Syd for Grænsen:

I SKAL IKKE BLIVE GLEMT!

Og i Tranekær-Stenen er indhugget Indledningsordene til Sønderjydernes mandige Valgopraab før Afstemningen 10. Februar 1920. Et Prosadigt værdig at mejsle i Sten:

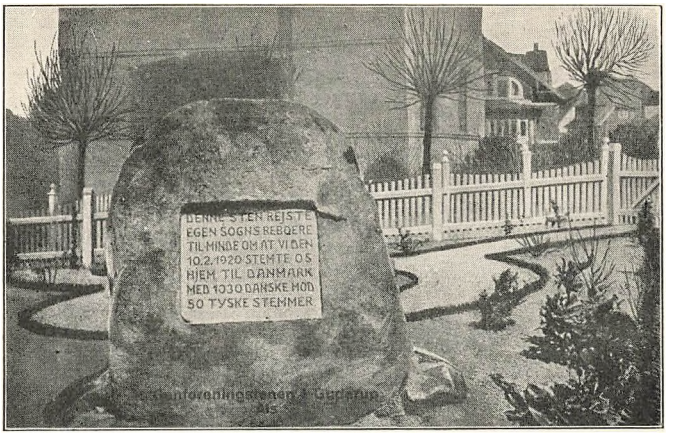
SØNDERJYDER!
NU ER DAGEN DER, VI VIL HJEM.
HVAD SLÆGTLED HAR TROET PAA,
FÆDRENE KÆMPET OG MØDRENE GRÆDT FOR,
HAABET,
DER HAR BAARET VORE SØNNER
OVER KRIG OG DØD,
SKAL NU GAA I OPFYLDELSE.

Tre andre Sten, Køge, Testrup og Slagelse, har: *Nu er Dagen der, vi vil hjem,* den sidstnævnte med Tilføjelsen af: *Hjem til Danmark!* De fleste Indskrifter er dog formet af en Mand eller Kvinde, blandt dem, der rejste Stenene, saa de taler med Menigmands Tunge; men netop derved faar disse Indskrifter en særlig Værdi. At der kan forekomme sproglige og rytmiske Fejl opvejes af deres Kraft og Inderlighed. Deres Form er ofte kort og knap med Klang af gammelnordisk:

STAA STEN, MIND SLÆGTEN OM,
AT SØNDERJYLLAND TILBAGE KOM.

Stenen paa Bornholm siger det samme med Linierne:

STEN SKAL STAA OG SLÆGTER MÆLDE,
MAGT EJ MER FOR RET SKAL GÆLDE.

Egen-Stenen, der tillige er en Afstemningssten.

Glæden er overalt Undertonen; men der fortælles ogsaa om, at Genforeningen er Frugten af Slægtleds Kamp og Arbejde, det, som to Slægtled havde stirret imod i Længsel og med Haab. Og de, der har stridt haardest og lidt mest, hilses nu velkommen med Ordene:

GRÆNSEVOGTER I TUSIND AAR;
VELKOMMEN ATTER I MODERS GAARD,
BLANDT BRØDRE DU DER TAGE SÆDE
TIL FÆLLES ÆRE OG GLÆDE.

Og for Kampen og Striden, Haabet og Taalmodet, som bar oppe i trange Tider, siges der Tak med saa jævne Ord, at selv et Barn kan fatte dem:

TAK TROFASTE SØNDERJYDER!

Adskillige Steder har man i Indskriften fundet Udtryk for en Tak til Gud for hans underfulde Naade. To er jo allerede nævnt. Gamle Gartner Christensen i Horsens siger det saadan paa den Sten, han rejste i sin Have:

FOR BOL
LANDEFRED OG GRÆNSESKEL
GUD HERREN
HAR GJORT ALTING VEL.

Og her finder vi allerede antydet, hvad der kommer stærkere frem paa Stenen i Skibet: Forbindelsen mellem Verdenskrigen og Genforeningen:

GUD
SKÆRMED
DANMARK I UFREDSAAR
OG
LÆGTE DETS DYBE HJERTESAAR
1914 1920

Stenen i Skibelund Krat fortæller det samme og er tillige en Tak til de allierede Stormagter:

M Æ N D
FRA VESTERHAVETS KYSTER
TIL DET STILLE OCEAN
HAR KÆMPET FOR,
AT RET BØR VÆRE MAGT.
VI MINDES DISSE HELTE,
I VOR SAGA SKAL DE STAA,
DE FRELSTE HJEM
TIL DANMARK
VORE BRØDRE SØNDEN AA.

Men det, som i dybeste Forstand muliggjorde Genforeningen, er i Brædstrup og Toftlund udtrykt med Linierne:

TIL MINDE OM DET SINDELAG
DER TROFAST VOGTED' DANMARKS SAG.

Her er vi ved det inderste. Det var *Sindelaget*, som frelste Nordslesvig hjem til Danmark. Den sejge Modstand og aldrig svigtende Trofasthed mod alt Dansk var Grundlaget for 1920.

I Sønderjylland er Indskrifterne et Kapitel for sig. Dér nede, hvor det gennem 56 Aar kostede noget at være Dansk, var Vilkaarene anderledes. De har prøvet Angst og Sorg, som vi ikke fatter. Et enkelt Landsbysogn havde i Verdenskrigen 188 faldne. Saa vi forstaar, de maatte betale »Løsepenge«, vi blev forskaanede for. Trængslen og de tunge Tab sammen med Glæden over den underfulde Redning eller Udfrielse smelter her nede sammen og faar det skønne Udtryk, som findes paa Stenen i Tiset:

TAK HAVE GUD, SOM FØRTE OS AF VAADE.

Afstemningsdagen, hin kolde, blæsende Februardag, hvor Sønderjyderne gjorde deres sidste Pligt, førend det lønlige,

men aldrig svigtende Haab om en Genforening kunde opfyldes og Udfrielsen finde Sted, har naturligt ogsaa præget Indskrifterne:

DENNE STEN
REJSTE DANSKE MÆND OG KVINDER,
SOM VED EN FRI AFSTEMNING 1920
STEMTE SIG HJEM TIL DERES
FÆDRELAND.

Hos Sønderjyderne er Evnen til kort og fyndig Tale opøvet gennem Kampens Aar, som intet andet Sted i vort Land. Det dybe, skønne Udtryk, som er nævnt fra Tiset, er Eksempel herpaa; men selve Afstemningen har faaet et lignende kort og klart Udtryk, som den Hjertesag, den var:

VI VALGTE AF VORT HJERTES TRANG
DANMARK!

Og de, som ikke fik Lov til at opleve Befrielsens Glæde, mindes i Linien:

END SKILLER LANDEGRÆNSEN SAMME ÆT.

Men ikke alene den korte og fyndige Form er et Særpræg for Sønderjyderne, deres Lyrik kommer ogsaa til Orde:

MED AL VOR ATTRAA I DAG I EJE
STAAR NU VOR FREMTID I LYKKENS TEGN.
VID DET, HVER VANDRER PAA DISSE VEJE,
OG SENE SLÆGTER PAA DENNE EGN,
OG LYT, DET NYNNER OM VIG OG VANG:
DER BLEV DOG SEJR AF SUK OG SANG.

Mindestenen i Sigerslev og Skibelund fortæller med Kai Hoffmann's Vers, at Genforeningen var Indledningen til en ny Tid:

SVÆRDTID ER ENDT
DET ER PLOVTID PAANY,
VENNETID, FRÆNDETID,
GRØTID OG GRY.

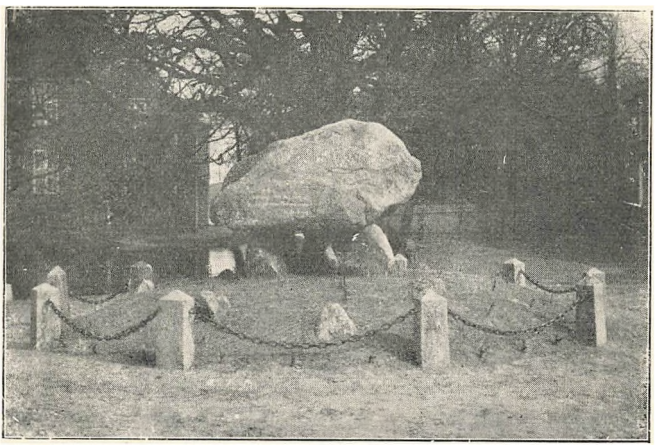
Men at det ikke er gjort alene med Indledningen fremgaar af Indskriften paa Rislev-Stenen, som fortæller, at Dagen nok er oprunden, men Daaden ikke dermed fuldbragt. Dagen er skabt til Arbejde.

DAG ER OPRUNDEN,
DONT SKAL ØVES!

Saa staar da disse 533 Mindesmærker i Byen, paa Banken, ved Korsvejen og foran Hjemmets Dør og fortæller om vor Tids skønneste Oplevelse, ogsaa naar vort Slægtled for længst er under Mulde, hvad den privat rejste Sten i Mellerup siger med Ordene:

TIL TIDS ENDE, STEN TALE!

Granittens Holdbarhed var kendt allerede af vore Forfædre, da de ristede deres Runer i den haarde Sten; saa Mindesmærkerne er uforgængelige Glædesvarder om, at den længselsfuldt ventede Genforeningsdag blev den skønneste, vi har oplevet. Den vil mindes og forpligte kommende Slægter, saa længe Plov gaar over dansk Jord. — Det er den indre Melodi, Grænsens Sang, der kan blive Landets Skæbne, en Prøvesten for hver Ungdoms Vilje til nationalt og folkeligt Liv.

Gram-Stenen.

OVERSIGTSKORT

OVER DET HISTORISKE

SØNDERJYLLAND

1 : 500.000

AF

KAPTAJN HECTOR BOECK

Udarbejdet efter Generalstabens danskskrevne Generalkort 1860 over **Sønderjylland** i 1:240.000 af den sande Størrelse, indbefattet Hertugdømmet Slesvig og Dele af Ribe Amt.

København. 1944.

OVERSIGTSKORT OVER DET HISTORISKE

SØNDERJYLLAND

Af Kaptajn Hector Boeck

NØRREJYLLAND
FYN
HALLIGERNE
FRISLAND
HARDE HERRED
TØNNINGLEN
VARDE
ESBJERG
FANØ
Nordby
Grådyb
Sønderho
Kilsand
Mandø By
Mandø
Koresand
RØMØ
Kongsmark
Kirkeby
Havneby
Juvre
Lister Dyb
List Land
List
Jordsand
Sild
Rantum
Hörnum
Sösand
Nordstrand Mor
Norderog
Gl. Kirke
Ny Kirke
PELVORM
Ö. Siel
V. Siel
Syderog
Sydfal
NORDSTRAND
Morsum
Odenböl
Theresia K.
Hvn
HUSUM
Hever Ström
Simonsberg
Ulvesböl
Vitsvört
Tatenbölspiker
V. Hever
Ø. Hever
Oldensvört
Poppenböl
Tetenböl
Hoyersvört
GARDING
Ording
Tating
St. Peter
Velt
Kotsenböl
Katarina K.
TØNNING
Kating
Vollersvik
Sönderhalt
Eider Strom
Lunden
Hennstedt
Delve
Pulen
Wesselburen
DITMARSKEN
HEIDE
Hemmingstedt
Büsum
MELDORF
Helgoland
1:165000
Düne
Kort over
Danevirke
1850.
1:200000
Skovby
Gottorp
SLESVIG
Slien
FREDERIKS-BERG
Haddeby
Busdorp
Thyra Borg
Hesby
Ll. Danevirke
St. Danevirke
Vedelspang
Maddeby Nor
Kongshöj
Thyras Vold
Krumvold
(mod Hollingstedt)
Kurborg
Kupvirke
Jagel
Reide Å
Valdemars Muri
Hærvejen
Tordindelsesvold
Margreth
Hedeby
FØR
St. Laurenti K.
Vesterland
St. Johannes
St. Nikolaj K.
Vyk
Niblum
Toftum
Österland
St. Clemens K.
Nebel
AMRUM
Stenodde
Vitdyn
Nörre Å
Nordmark
Langenæs
Øland
Abelland
Habel
Gröde
Sönder Å
Hamborger Hallig
Hoge
Ballum
Randrup
Skast
Trøjborg
Visby
Hjerpsted
Ermmerlev
Daler
Gallehus
Baadsböl
Harres
Borg
Brede
Ellum
Abild
HØJER
Schaekenborg
Mögeltönder
TØNDER
Rudböl
Vidaa
Ubjærg
Aventoft
Rödenæs
Klangsböl
Horsböl
Nykirke
Humtrup
Bondesgå Sö
Ulleböl
Klægsböl
Nyböl
Dedsböl
Risum
Maasböl
Stedesand
Dageböl
Soholm Å
Företoft
Okholm
Langhorn
Bordelum
BREDSTED
Breklum
Trelstörp
Valsböl
Bornsted
Olderup
Hatsted
Skoböl
Svesing
Vidbæk
Mildsted
Rantrum
Ostenfeld
(Ö Fjolde)
Hollingsted
Vinnert
Dörpsted
Reide
Ny Börm
Börm
Volde
Knop
Svavsted
Klokkebj.
Hude
Bergenhuse
Bennebæk
Tetenhuse
Sorgbro
Meggerdorf
Sorg
Lo
Christiansholm
KAMP
Frederikshohn
Hohn
Fokbæk
RENDSBORG
Ø. Rohrelad
Skuleby
Elsdorf
Hamdorf
Jevenstedt
Delstedt
Tellingstedt
Trinsenmor
Breitholt
Kejser Wilhelms Kanal
HOLSTEN
MELDORF
NEUMÜNSTER
KIEL
Eiderens
Bargen
Erpe
Sofienhaam
Pulen
Ejder
Kanal
Rosenkranz
Esterrade
Bynstorp
Sehested
Lindaa
Königsförde
Varleberg
Rieseby
Sakstorp
Vabs
Bokenæs
Ludvigsborg
Egernförde Fjord
EGERNFØRDE
Noer
Berensbrook
Osdorf
Altenhof
Hohenlied
Gettorp
Kaltenhof
Dänischhagen
Krusendorf
Birkenmoor
Bylk
JERNVED
(DANISCHWOHLD)
FREDERIKSORT
Knop
Pulerhuus
Hemmelmark
Hohenstein
Alt-Rumohrmark
Bonrebye
Louisenlund
Gammelby
Vindeby
Ostenby
Grossø
Hytten
Askbjerg
Immenbeg
Brekendorf
Skeelsbjerg
Tyrsbjerg
Askfel
Holdby
Oksløv
Holzbunge
Haby
Vitzenso
Bisten Sö
Tytenbjerg
Vindeby Nor
Ostenby
Gammellund
Stenderup
Istedt
Stolk
Langsted
Stenfelt
Ulsnæs
Stubbe
Grönholt
Damp
Maaslev
Riseby
Broddersby
Mysunde
Lose
Kosel
Gammelby
Haddeby Gdy
Lustrup
Övre Selk
Flekkeby
Göteby
Tolk
Nydam
Rönhave
Ketting
Asserballe
Sottrup
Sandbj
Sögård
Asbøl
Slot
Nybøl Kirke
Nybøl
Dybböl
Kværs
Graasten
Egernsund
Ulkeböl
Tandslet
Hörup K
Hörup Hav
Lysabild
Mommark
Broager
Skelde
Flensborg Fjord
SØNDERBORG
Vemmingbund
Kegnæs K.
ALS
AUGUSTENBORG
UNDEVED
Ullerup
Felsted
Bovrup
Blans
Arnkilsgre
Egen
Notmark
Guderup
Stenning
Hjortspring
Assens Fj.
Als Fjord
NORDBORG
Holm
Mels
Oksböl
Hagenbjerg
Svenstrup
Aabenraa Fj.
AABENRAA
Hjortkær
Varnæs
Aarupø
Bollerslev
Ensted K.
Lögpold
Uge
Hostrup Sö
Bjergskov
Rise
Ridekro
Egvad K.
Hellevad
Bedsted
LØGUMKLOSTER
N. Lögum K.
N. Lögum
Lövrup
Brede Å
Ö. Lögum
Genner
Genner Fj.
Barsø
Löjt Kirkeby
Trindbjerg
FAABORG
Strib
FREDERICIA
BOGENSE
MIDDELFART
Kolding Fj.
KOLDING
Dalby
Stenderup
S. Bjert
Vonsild
Binderup
Sjölund
Skamlingsbanke
Vejstrup K.
Hejls
Hejlsminde Nor
Hejlsminde
Brandsø
Bogø
ASSENS
Aarø
Aarøsund
Vamdrup
Ödis
Aastrup
Tvis K.
Brandrup
Frörup
Aller
Stepping
KRISTIANSFELD
Tyrstrup K.
Hjerndrup
Bjerning K.
Fjelstrup
Sommersted
Moltrup
Vonsbæk
Magstrup
Aastrup
HADERSLEV
Hadersl. Fj.
Jegerup
Nustrup
Oksenvad
Ø. Lindet
V. Lindet
Slot
Gram
Tiset
Kastrup
Gabøl
Arnum
Rejsby Å
Rejsby
Roager
Spandet
Hviddinghus
Hviddinge
Hvidding St.
Ham
Seem
V. Vedsted
Ö. Vedsted
Fol
Obkjær
Hygum
RIBE
Ribe Å
Farup
Kongeåen
Vilslev
Villeböl
Hjortlund
Jernved
Kalvslund
Hjortvad Å.
Hjerting
Hjortvad
Lintrup
Kongsh.
Skrave K.
Skodborg
Skodborg Å.
Foldingbro
Skibelund Krat
Askov
Holsted Stby
Bramminge
HOLSTED
Harvejen
Vejen
Farris
Röddinge
Jels
Rangtang
Fløjsaa
Skrydstrup
Vojens
Törning
Hammelev
Starup K.
Gram
Ösby
Grarup
Aastrup
Vonsbæk
Hjartbjerg
Overjerstal
Tislund
Höjrup
Gelsaa
Gabøl
Kastrup
Arnum
Allerup
Töftlund
Bevtoft
Vedsted K.
Hoptrup
Hyrup
Skovby
Immervad
Hovslund
Rangstrup
Agerskov
Brandrup
Roost
Döstrup
Mjolden
Skærbæk
Gassehöj
Ö. Gasse
Appild
Juvre
Ballum Sluse
Kongsmark
Kirkeby
Havneby

Det unge Grænseværn er den danske Dybbøl-Ungdom i Hverdagsdragt, som — *dikteret af et levende Ønske om at fjerne enhver Mulighed for og Anledning til Uoverensstemmelser mellem Danmark og vort sydlige Naboland* ang. Grænsespørgsmaalet — ved et aktivt Arbejde søger at styrke dansk-nordisk Aands- og Kulturliv i Grænselandet. Ønsker De at støtte *dette for vort Lands Fremtid nødvendige Kultur- og Fredsarbejde*, bedes De henvende Dem til

DET UNGE GRÆNSEVÆRN

KONTOR: ØSTERGADE 17,

TØNDER.